

TIPOVI KREATIVNOSTI RELEVANTNI ZA OBRAZOVANJE²

Rezime: Razvojno viđenje kreativnosti ukazuje na potrebu za izdvajanjem različitih tipova kreativnosti odnosno vrsta kreativnog izražavanja i različitih nivoa kreativnosti u životu pojedinca. Pored vrhunske kreativnosti, prepoznata je i priznata kreativnost u svakodnevnom životu što ima značajne pedagoške i vaspitne implikacije. U ovom radu bavićemo se za obrazovanje posebno značajnom kreativnošću koja je inherentna procesu učenja i kreativnošću koja se odnosi na profesionalnu delatnost i dostignuti nivo ekspertize u nekoj oblasti. Kategorija mini kreativnosti odnosi se na kreativne procese uključene u konstrukciju znanja i razumevanje. Kategorija koja se odnosi na osvojeni nivo ekspertize u nekoj oblasti predstavlja odgovarajuću kategoriju kreativnosti za pojedince koji su stvaraoci po profesiji ali ne dostižu (nužno) vrhunski nivo ili status eminentnosti.

Ključne reči: kreativnost, razvoj kreativnosti, tipovi kreativnosti, obrazovanje, ekspertiza.

Kreativnost se različito određuje, a u literaturi postoji saglasnost da je to složen i višeslojan fenomen za čije se izučavanje preporučuje višedimenzionalni pristup (Feldman, 1999) u sistemskoj perspektivi (Csikzentmihalyi, 1999). Među autorima koji se bave fenomenom kreativnosti postoji (relativna) saglasnost oko bitnih karakteristika koje se mogu smatrati definišućim odlikama kreativnog mišljenja i ponašanja. Dobrim delom one opisuju i divergentno mišljenje i odgovaraju Gilfordovim određenjima. Među tim odlikama najčešće se izdvajaju: fluentnost, fleksibilnost, originalnost i elaboracija.

Možda nije na odmet i ovom prilikom ukratko opisati navedene odlike. Fluentnost se u širem smislu odnosi na sposobnost brzog stvaranja odgovora i ideja i velikog broja rešenja na zadati problem. Pritom, naglasak je na kvantitetu i brzini, a ne na kvalitetu produkcije. Fleksibilnost podrazumeva gipkost mišljenja, sposobnost da prevazilazimo uobičajene i ustaljene pristupe problemu, da sagledamo problem ili neku pojavu iz drugog ugla, da promenimo direkciju mišljenja u toku postavljanja i/ili rešavanja problema. Originalnost je sposobnost stvaranja novih, neobičnih, retkih pa čak i duhovitih odgovora i rešenja. Elaboracija predstavlja razvijanje i usložnjavanje neke početne jednostavnije postavke. Posredstvom procesa elaboracije (pre)ispituju se mogućnosti jednog pristupa, njegova snaga i slabost.

---

¹ zkrnjaic@f.bg.ac.rs

² *Napomena:* Rad je urađen u okviru projekta „Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije“ (br. 179018) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Kao osnovna obeležja kreativnosti artikulišu se novina i vrednost (Gardner, 1993), a neki autori kao zajedničke bitne odlike kreativnosti artikulišu novinu i upotrebljivost (Sternberg, Lubard, Kaufman & Pretz, 2005). Poenta je u kreiranju nečeg novog i vrednog u isto vreme. Pritom, nije toliko teško usaglasiti procene eksperata u određenoj oblasti da neki rad predstavlja novi doprinos, ali prilično je teško usaglasiti se oko procene da je taj rad vredan (Amabile, 2012). Da bi se sagledala vrednost nečeg novog, njegova smislenost, korisnost i/ili upotrebljivost potrebno je vreme.

Pored zajedničkih, opštih karakteristika kreativnosti, bitne su i specifičnosti koje se odnose na kreativnost u kontekstu. Naime, kreativnost može da ima različito značenje u različitim oblastima i kontekstima. Iskazana je potreba za uvažavanjem prirode domena i oblasti ispoljavanja kreativnosti (npr. Feldman, 1999; Feldman & Benjamin, 1986), a pozanto je i da različite kulture na različit način podržavaju kreativnost, a čak se mogu razlikovati i konceptualno, s obzirom na određenja šta čini kreativnost (Lubart, 2010, prema: Sternberg, 2012).

Mogu se izdvojiti i razmatrati različiti aspekti kreativnosti (Glaveanu, 2013), kao i različiti oblici i nivoi kreativnosti, od onih vidova kreativnosti koji su deo svakodnevnog života (Richards, 2010) do najupečatljivijih vrhunskih dela i ostvarenja (koja izučava npr. Gardner, 1997). U tom smislu, pored eminentne kreativnosti koja se odnosi na izuzetno retko ostvarive vrhunske domete kreativnosti i dela koja predstavljaju doprinos čitavoj zajednici i kulturi („Big-C”) prepoznata je i priznata kreativnost u svakodnevnom životu („little-c”) u kojoj gotovo svaki pojedinac može, na neki način, da učestvuje i stvara neobične i originalne ideje koje predstavljaju novinu i vrednost za tog pojedinca. U svakodnevnom životu, pre svega, možemo govoriti o ekspresivnoj kreativnosti, a naglašava se izražajnost.

Jedno od razvojnih viđenje kreativnosti predstavlja Model 4 tipa kreativnosti (Beghetto & Kaufman, 2007; Beghetto & Kaufman, 2014). Pored već prepoznatih i priznatih kategorija kreativnosti u svakodnevnom životu („little-c”) i vrhunske kreativnosti („Big-C”), model obuhvata i kreativnost inherentnu procesu učenja, „mini kreativnost” („mini-c” creativity), kao i kreativnost koja se odnosi na visok nivo ekspertize u nekoj profesiji odnosno oblasti („profesionalnu kreativnost” „pro-c” creativity). Na ovaj način predloženi model ukazuje na potrebu da se između različitih nivoa kreativnosti uspostavi veza, da se učini vdljivim razvojni tok i prelaz s jednog na drugi oblik kreativnosti.

Autori cene da njihov model određuje razvojne trajektorije kreativnosti u životu pojedinca i da može da bude okvir za konceptualizaciju i klasifikaciju različitih nivoa kreativnosti odnosno kreativnog izražavanja koji ukazuje na moguće puteve sazrevanja kreativnosti (Kaufman & Beghetto, 2009). Štaviše, autori pretenduju da predloženim modelom premoste jaz među postojećim koncepcijama kreativnosti.

Mogli bismo da zaključimo da razvojno viđenje kreativnosti ukazuje na potrebu za izdvajanjem različitih tipova i nivoa kreativnosti u životu pojedinca i da je pri određivanju kreativnosti neophodno odrediti koji uzrast imamo na umu.

Razvojno viđenje kreativnosti

Pri razmatranju prirode kreativnosti i posebno dečje kreativnosti, kao i problema prepoznavanja dečjih dostignuća i preispitivanja kriterijuma za njihovu procenu, važno je imati u vidu i širi okvir u kome kreativnost može da se posmatra. Naime, kreativnost se može posmatrati i kao sastavni deo i osnovna komponenta darovitosti, a i kao rezultat ili ishod razvoja darovitosti odnosno kao krajnji izraz procesa razvoja darovitosti koji se ostvaruje preko ultimativnog kriterijuma. Kreativnost može, ali ne mora biti krunisana produktima i zadivljujućim rezultatima. Ipak, kada govorimo o kreativnosti dece, uglavnom mislimo na ekspresivni vid kreativnosti, na spontana i slobodna ispoljavanja, a o kreativnim produktima i delima mislimo imajući na umu, pre svega, odrasle (Krnjaić, 2002).

Produkti predstavljaju „finalni” dokaz kreativnosti, međutim, njima prethode određena ponašanja i procesi. Zato je važno obratiti pažnju, naročito na mlađim uzrastima, na stimulativne razvojne faktore, na kreativna ponašanja i procese koji mogu, mada ne moraju, da dovedu do produkata.

Kada je reč o kreativnosti dece i mladih, primetno je da je u savremenoj literaturi i praksi davno došlo do preusmeravanja pažnje sa kreativnih osoba i kreativnih produkata na kreativne procese i okruženje koje omogućava, razvija, podstiče i ceni kreativnost. Ovakav pristup uvažava prirodu fenomena kreativnosti i razvojne odlike dece i mladih tako što ukazuje na formativni značaj kulture i produkata kulture, kvaliteta komunikacije, ohrabrivanje i podsticanje radoznalosti, istraživačkih aktivnosti i različitih oblika izražavanja dece (Krnjaić, 1996; Krnjaić, 2012).

Učinjen je krupan pomak sa merenja i fokusa na opšte crte u osnovi kreativne sposobnosti ka analizi i objašnjavanju značajnih instanci ostvarenih kreativnih postignuća u realnom kontekstu (Feldman, 1999). To dalje znači i to da se na mlađim uzrastima usmeravamo, pre svega, na kreativna ponašanja i aktivnosti odnosno uslove za podsticanje i iskazivanje kreativnosti dece.

Kao posebno obećavajuće aktivnosti i inspirativne za istraživanje su: dečja igra, različite oblasti dečjeg stvaralaštva, aktivnosti tokom nastave odnosno učenja u školskom kontekstu i van škole, na nešto starijim uzrastima hobi i aktivnosti adolescenata tokom slobodnog vremena (Krnjaić & Stepanović Ilić, 2012; Krnjaić i Stepanović Ilić, 2013), a kod odraslih profesionalne aktivnosti tokom uobičajenog obavljanje posla. Ovom prilikom posebno ćemo obratiti pažnju na značaj i potrebu izučavanja kreativnosti i njenog podsticanja u procesu obrazovanja u školskom kontekstu.

Kreativnost u procesu obrazovanja u školskom kontekstu

Mogli bismo s pravom da kažemo da je puno urađeno u oblasti kreativnosti, još od Gilforda i Toransa, naročito u oblasti procenjivanja i merenja kreativnosti. Jedno vreme kreativnost je čak bila moderna tema, ali ipak zanemarena je jedna važna i krupna oblast – kreativnost u obrazovanju. Neki autori upravo ukazuju na ovaj nedostatak odnosno nepovezanost između istraživanja kreativnosti i oblasti

obrazovanja koje kao da idu paralelnim tokovima, susrećući se samo sporadično i „ovlaš” (Smith & Smith, 2010).

U okviru Renzulijeve koncepcije darovitosti jasno je artikulirana distinkcija po kojoj se razlikuje takozvana školska od kreativno-produktivne darovitosti (Renzulli, 1986 / Renzulli, 2005). Pod školskom darovitošću Renzuli podrazumeva sposobnost ovladavanja nastavnim sadržajima s lakoćom što se iskazuje i kroz uspeh u rešavanju testova znanja i izvršavanju zadataka u školi. Na osnovu ovog pristupa i drugih teorija i koncepata kreativnosti, kao što je npr. Sternbergov pojam kreativne inteligencije (Sternberg, 1997), moguće je izvesti niz implikacija za određivanje kreativnosti u školskom kontekstu i za unapređivanje pedagoške prakse (npr. kod Krnjić, 1999).

Kreativnost u školskom kontekstu može da se odredi kao kreativan pristup učenju i rešavanju školskih zadataka, postavljanju i identifikovanju problema i pronalaženju novih i neobičnih rešenja. Kreativno učenje može da se ostvaruje kroz: korišćenje različitih sredstava i izvora, osobeno razumevanje i tumačenje, inoviranje i primenu znanja; formulisanje kreativnih ideja i predloga; kreativne aktivnosti, interesovanja, produkte, itd. Navedene odlike kreativnosti i mogućnosti izražavanja kreativnosti u školskom kontekstu u skladu su sa uobičajenim najčešće izdvajanim definišućim odlikama kreativnosti (na početku rada obrazloženim kao: fluentnost, fleksibilnost, originalnost i elaboracija).

Posebno je važno istaći da kritičko preispitivanje i elaboracija zavređuju značajno mesto u kreativnim procesima u školskom kontekstu i da ih je potrebno razvijati u okviru različitih predmeta i naučnih disciplina i u različitim fazama i oblicima učenja.

Važno je da nastavnici znaju da u procesu ovladavanja određenim područjem znanja (gradivom i sadržajem) kreativno mišljenje i kritičko mišljenje mogu da sarađuju kao komplementarni oblici mišljenja i da to saznanje primenjuju u radu sa učenicima (Grupa autora, 2007). Ova dva komplementarna oblika mišljenja upotpunjavaju se u pogledu intelektualne disciplinovanosti kritičkog i slobode i spontanosti kreativnog mišljenja. U prvim fazama tokom procesa stvaranja, donošenja odluka ili rešavanja problema akcenat je na što većoj produkciji ideja, tek potom sledi njihovo kritičko sagledavanje, procena i selekcija. Tu se u rešavanje problema uključuje kritičko mišljenje kao neophodna potpora kreativnom mišljenju. Da bismo mogli da izvršimo selekciju i izbor najboljeg ili najboljih rešenja, za koja verujemo da ih prva valja isprobati ili da bismo mogli da izdvojimo tezu koju želimo da razvijamo i elaboriramo, u razmatranje različitih mogućnosti nužno je uključiti kritičko mišljenje. Strategijama koje su svojstvene kritičkom mišljenju možemo ispitati valjanost i dalekosežnost pojedinih ponuđenih opcija.

Takođe, važno je da nastavnici rade na stvaranju i negovanju podsticajnog okruženja i da osmišljavaju i organizuju nastavu koja će predstavljati izazov, ali pritom nije najvažnije ili jedino važno tragati za sigurnim tehnikama podrške. Svrishodan i dragocen pristup za podsticanje kreativnih potencijala učenika odnosi se na istraživanje uobičajenog načina rada (prakse) nastavnika i načina na koje oni mogu podržati ili osujetiti kreativne potencijale učenika (Beghetto, 2013, prema: Beghetto & Kaufman, 2014) i na izučavanje nastavničkih implicitnih teorija o

kreativnosti (Pavlović i Maksić, 2014). Begeto i Kaufman posebno se zalažu za istraživanje toga kako na osnovu ponašanja nastavnika učenici iščitavaju i tumače poruke sredine („read the environment”, Beghetto & Kaufman, 2014: 56) da bi znali kada biti kreativan, a kada ne.

Autori Modela koji obuhvata 4 tipa kreativnosti (Beghetto & Kaufman, 2007; Beghetto & Kaufman, 2014) uvode kategoriju mini kreativnosti koja se odnosi na kreativne procese uključene u konstrukciju znanja i razumevanja pojedinca. Suštinski ova kategorija kreativnosti se odnosi na novo koje se stvara tokom učenja i u tom smislu označava ličnu interpretaciju i osmišljavanje iskustava, akcija i događaja.

Kvaliteti i odlike kategorije mini kreativnosti u skladu su sa učenjem Vigotskog i njegovom koncepcijom kognitivnog i kreativnog razvoja (Vigotski, 1996; Vigotski 2005). Reč je, ne o kopiji, nego o „transformaciji i reorganizaciji informacija i mentalnih struktura koje se zasnivaju na individualnoj konstrukciji (i rekonstrukciji) znanja” (Moran & John Steiner, 2003, prema: Kaufman i Beghetto, 2009: 99).

Kreativnost u profesiji

Kreativnost koja se odnosi na profesionalni nivo ekspertize („procrativity”) u nekoj oblasti tretira se kao razvojno viši nivo kreativnosti za koji je potrebno vreme i koji se dostiže radom i ulaganjem napora (Kaufman i Beghetto, 2009). Ova kategorija odgovara profesionalnom nivou osvojene ekspertize u nekoj oblasti i predstavlja, u stvarnim i praktičnim situacijama, odgovarajuću kategoriju kreativnosti za pojedince koji su stvaraoci po profesiji ali ne dostižu (nužno) vrhunski nivo ili status eminentnosti.

Nalazi brojnih studija ukazuju: da je za ekspertizu neophodna brižljivo vođena ciljem usmerena praksa, ali da ona nije dovoljna garancija za ostvarivanje vrhunskih rezultata koji se ostvaruju retko i to posle mnogo vremena (detaljnije kod Krnjaić, 2013). U nekim oblastima za potpuno ovladavanje veštinama potrebno je oko šest godina, dok je u nekim drugim oblastima, kao što je nauka, za doseganje najviših nivoa potrebno i po 20 i 30 godina posvećene prakse (Ericsson, 2006). Istraživnja saglasno svedoče o značaju prakse i iskustva za ostvarivanje kreativnih postignuća u profesiji (Beghetto & Kaufman, 2014), a da bi neki kreativni stvaraoci dostigli vrh svojih dometa potrebno je još dodatnih deset godina posvećene prakse u određenom domenu (Kaufman & Kaufman, 2007). Vrhunsko, majstorsko vladanje postojećim znanjem preduslov je za stvaranje novine (Leman, Sloboda i Vudi, 2013) i zato je izučavanje kreativnosti u obrazovanju bitno za razumevanje vrhunskih dometa kreativnosti i novuma.

Završna razmatranja

Odlike koje se pripisuju kreativnosti bitne su za njeno određivanje i razumevanje kao i za procenjivanje i razvijanje kreativnosti. Posebno značajni i sa implikacijama za podršku i negovanje kreativnosti su različiti tipovi kreativnosti

odnosno vrste kreativnog izražavanja i različiti nivoi kreativnosti koji se mogu izdvojiti u životu pojedinca (kao npr. kod: Winner, 2000; Kaufman & Beghetto, 2009). U radu je razmatrana kreativnost, pre svega, u školskom kontekstu koja je važna za rad i stvaranje u odrasloj dobi.

Razmatrane kategorije kreativnosti imaju potencijala za doprinos istraživanjima u sferi postavljanja istraživačkih problema, organizovanja istraživanja i osmišljavanja novih i važnih jedinica analize u toku nastave odnosno učenja i tokom obavljanja profesionalnih aktivnosti. Praćenje i izučavanje svakodnevnih aktivnosti dece i mladih, koje se odvijaju uobičajeno tokom igre i učenja, kao i praćenje aktivnosti odraslih, tokom obavljanja posla omogućavaju uvid u prirodu kreativnosti, njene početke, razvoj i transformacije. Uvidi ovako koncipiranih istraživanja mogu značajno doprineti izučavanju ekspertize i procesa mišljenja koji se odvijaju tokom procesa obrazovanja i stvarnih profesionalnih zadataka odnosno tokom razvijanja ekspertskog mišljenja. Pored naučnih ovi nalazi (obećavaju i) imaju i značajne praktične implikacije za obrazovanje i profesionalni razvoj.

Produkti kao ultimativni kriterijumi svedoče o delatnosti i stvaralaštvu odraslih i afirmisanih stvaralaca, a za decu i mlade je važno šta mogu postati i šta mogu stvoriti. Zato je na mlađim uzrastima potrebno obezbediti razvojno stimulatívne uslove za svu decu i podsticati razvoj i ispoljavanje njihovih darova primereno uzrastu i potrebama svakog deteta. U prvom planu, dakle, nisu produkti i postignuća dece nego zadatak odraslih da obezbede podsticajnu atmosferu koja omogućava i podržava izražavanje dece, njihovu radoznalost, istraživačke napore, aktivan i kritički odnos prema znanju i svetu u kome žive.

Na ranim uzrastima, posebnu pažnju zaslužuju jezički i drugi oblici simboličkog ispoljavanja, a naročito dečija simbolička igra koja predstavlja rane manifestacije stvaralačkih sposobnosti. Oblasti dečje mašte i stvaralaštva koji privlače pažnju su uglavnom u oblasti literarnog stvaralaštva, pozorišnog stvaralaštva i likovnog stvaralaštva, pre svega, dečjeg crteža, a savremena tehnologija otvara i mogućnosti za nove oblike stvaralaštva kao što je npr. web site design (Ivić, 2005). Na školskom uzrastu, posebnu klasu produkata mogli bi da predstavljaju ishodi obrazovanja odnosno stečena znanja koje pruža škola, imajući na umu važnost i smisao korišćenja i primene znanja stečenih u školi u različitim vanškolskim uslovima.

Na kraju da ne zaboravimo da se kreativnost iskazuje kroz raznovrsne produkte u različitim oblastima. Zato je važno razvijati osetljivost za različite domene i oblasti ispoljavanja kreativnosti, na različite oblasti nauke i naučne discipline, a ne uobičajeno na umetnost i tzv. umetničke predmete, jer kako je to artikulisao Vigotski (2005) mašta kao osnova svake stvaralačke delatnosti jednako se javlja u svim oblastima kulturnog života čineći mogućim umetničko, naučno i tehnološko stvaralaštvo.

Literatura:

- Amabile, T. (2012). *Big C, Little C, Howard and Me: Approaches to Understanding Creativity*.
- *An Essay for a Festschrift in Honor of Howard Gardner, Ellen Winner and Mindy Kornhaber, Editors*. Working Paper 12–085. September, 30. 2012. Harvard Business School.
- Antić Janković, S., Gošović, R., Grahovac, V., Krnjaić, Z., Lazarević, D., Moskovljević, J., Pavlović Babić, D., Pešić, J., Plut, D., Stepanović, I. (2007). *Kultura kritičkog mišljenja: Teorijsko zasnivanje i implikacije za nastavu*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta, Centar za primenjenu psihologiju.
- Beghetto, R. A. & Kaufman, J. C. (2007). Toward a broader conception of creativity: A case for “mini-c” creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, Vol 1(2), May 2007, 73–79.
- Beghetto, R. A. & Kaufman, J. C. (2014). Classroom Contexts for Creativity. *High Ability Studies*, 25, (1), 53–69.
- Csikzentmihalyi, M. (1999). Implications of a systems perspective for the study of creativity. In: R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Creativity*. New York, NY: Cambridge University Press, 313–335.
- Ericsson, K. A. (2006). The Influence of Experience and Deliberate Practice on the Development of Superior Expert Performance. In: K. A. Ericsson, N. Charness, P. Feltovich & R. Hoffman (Eds.), *Cambridge Handbook of Expertize and Expert Performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 685–706.
- Feldman, D. H. (1999). The Development of creativity. In: R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Creativity*. New York, NY: Cambridge University Press, 169–188.
- Feldman, D. H. & Benjamin, A. C. (1986). Giftedness as a developmentalist sees it. In: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness*. Cambridge, Cambridge University Press, 285–305.
- Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*. New York, Basic Books (second edition).
- Gardner, H. (1997). *Extraordinary minds*. London, Weidenfeld & Nicolson.
- Glaveanu, V. (2013). Rewriting the language of creativity: The Five A’s framework. *Review of General Psychology*, 17, 69–81.
- Ivić, I. (2005). Predgovor: Psihologija stvaralaštva kod dece: nekad i sad. *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 7–16.
- Kaufman, J. C. & Beghetto, R. A. (2009). Beyond Big and Little: The 4 C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, Vol 13 (1), 1–12.
- Kaufman, S. B. & Kaufman, J. C. (2007). Ten years to expertise, many more to greatness: An investigation of modern writers. *The Journal of Creative Behaviour*, 41, 114–124.
- Krnjaić, Z. (1996). Stimulativni programi i procesna dijagnostika. *II Zbornik Darovitost i kreativnost na predškolskom i mlađem osnovškolskom uzrastu*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača, 163–168.
- Krnjaić, Z. (1999). Kreativna inteligencija – neke vaspitne implikacije Sternbergovog pojma kreativne inteligencije. *Kreativno vaspitanje* br. 5. Beograd: Kreativni Centar, 19–23.
- Krnjaić, Z. (2002). *Intelektualna nadarenost mladih*. Beograd: Institut za psihologiju i Izdavačko preduzeće „Žarko Albulj”.

- Krnjaić, Z. (2012). Prilog za podršku razvoju dečje kreativnosti. *Katiheta*, 09/12, 26–29.
- Krnjaić, Z. (2013). Razvoj ekspertskog mišljenja: uloga ciljem usmerene prakse i uvežbavanja. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, vol. 45, br. 2, 227–240.
- Krnjaić, Z. & Stepanović Ilić, I. (2012). Creative Activities from Adolescents Perspective. *13 th International ECHA European Council for High Abilities Conference* („Giftedness across the Lifespan”), 12–15. September 2012. Münster, Germany, 149–150.
- Krnjaić, Z. i Stepanović Ilić, I. (2013). Slobodno vreme mladih: obrasci ponašanja i kreativne aktivnosti. *Zbornik radova sa XIX skupa Empirijska istraživanja u psihologiji*. Beograd: Institut za psihologiju i Laboratorija za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 232–237.
- Maksić, S. (2006). *Podsticanje kreativnosti u školi*. Beograd: Instituta za pedagoška istraživanja.
- Leman, A., Sloboda, Dž., Vuđi, R. (2013). *Psihologija za muzičare: razumevanje i sticanje veština*. Novi Sad: Psihopolis institut i Beograd: Univerzitet umetnosti Beograd i Fakultet muzičke umetnosti.
- Pavlović, J. i Maksić, S. (2014). Implicitne teorije kreativnosti nastavnika osnovne škole – studija slučaja. *Psihologija*, vol. 47, iss. 4, 465–483.
- Renzulli, J. S. (1986). The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Creative Productivity. In: R. J. Sternberg & R. J. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness*. Cambridge: Cambridge University Press, 53–92.
- Richards, R. (2010). Everyday creativity: process and way of life—four key issues. In: J. C. Kaufman & R. J. Sternberg (Eds.), *Cambridge handbook of creativity*. New York, NY: Cambridge University Press, 189–215.
- Smith, J. K & Smith, L. F. (2010). Educational Creativity. In: Sternberg, R.J & Kaufman, J. C. (Eds.) *The Cambridge Handbook of Creativity*. Cambridge University Press, 250–264.
- Sternberg, R. J. (1997). *Successful Intelligence, how practical and creative intelligence determine success in life*. London: A plume book.
- Sternberg, R. J. (2012). The Assessment of Creativity: An Investment-Based Approach. *Creativity Research Journal*, 24 (1), 3–12.
- Sternberg, R. J., Lubart, T. I., Kaufman, J. C. & Pretz, J. E. (2005). Creativity. In: K. J. Hoyoak & G. Morrison (Eds.), *The Cambridge handbook of thinking and reasoning*. New York: Cambridge University Press, 351–369.
- Vigotski, L. S. (1996). *Problemi razvoja psihe*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vigotski, L. S. (2005). *Dečja mašta i stvralaštvo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Winner, E. (2000). The Origins and Ends of Giftedness. *American Psychologist*, Vol. 55, No. 1, 159–169.

Zora Krnjaic, PhD

Institute of Psychology

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

TYPES OF CREATIVITY RELEVANT TO EDUCATION

Abstract: From the developmental point of view it is necessary to distinguish different types of creativity and creative expression and different levels of creativity in personal life span. Besides Big-c (eminent) creativity, creativity in everyday life situations „little c” creativity is recognized as well. In this paper, two types of creativity particularly relevant to education from The 4 C Model of Creativity are discussed: creativity inherent in the learning process („mini-c” creativity) and creativity that refers to professional level of expertise („pro-c” creativity). „Mini-c” creativity category refers to creative processes involved in personal knowledge construction and understanding. The category referring to an achieved level of expertise in some domain represents creativity category pertaining to persons creators by profession who do not necessarily reach the ultimate status of eminence.

Key words: creativity, development of creativity, types of creativity, education, expertise.

